

YARATICI DRAMA EĞİTİM PROGRAMININ ÖGELERİ COMPONENTS OF CREATIVE DRAMA CURRICULUM

Dr. Tülay ÜSTÜNDAĞ

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet

Bu makalede; program geliştirme sürecinde bir ders olarak, yaratıcı drama eğitim programının öğeleri tartışılmaktadır. Makale; bir ders olarak yaratıcı dramanın hedefleri, içeriği, yöntemleri, araç-gereç, öğretim materyalleri ve yaratıcı dramanın değerlendirilmesi ile ilgilidir.

Abstract

This article discusses the components of creative drama curriculum as a course in curriculum development process. The article deals with the objectives, the content, the methods, the teaching materials and the evaluation of creative drama.

Giriş

Günümüzde insana yapılan yatırım verimli bir yatırım olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında; düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık, kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesini sağlayacak eğitim politikasına gereksinim vardır. Bu politikanın belirlenmesi; düşünüyü, bilimiyle, teknolojiyle ve sanatıyla kendini geliştiren bir kültür birikimine sahip bireyin yetiştirilmesinde ön koşuldur. Sözü edilen ön koşulun yerine getirilmesi, diğer bir deyişle eğitimin daha etkili ve verimli duruma gelmesi planlı eğitim ile gerçekleşebilir. Planlı eğitimden söz edildiğinde açıklanması gereken kavram program geliştirmedir.

Program geliştirme, eğitimin ve eğitim kurumlarının çağın gereklerini yakalayabilmesindeki anahtar kavramdır; çünkü program geliştirme, kendini değiştiren, onaran ve gerekirse yeniden düzenleyen bir süreçtir. McNeil'e göre (1985: 84-110) program geliştirme, ne öğretileceğine karar verilmesi, program geliştirme sürecinde bulunacak öğelerin belirlenmesi, ne öğretileceği ile ilgili bir modelin seçilmesi, seçilen modelin değerlendirilmesi aşamalarını kapsar. Oliva (1988: 26), program geliştirmenin kapsamlı bir kavram olduğunu ve bu kavramın bir eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarından oluştuğu görüşündedir.

Demirel'e göre (1997: 8) program geliştirme; eğitim programını oluşturan hedef, içerik, öğrenme-öğretme

süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünüdür. Bu tanımda hedef ile öğrenene kazandırılacak istenik davranışlar, içerik ile eğitim programında hedeflere uygun düşecek konular bütünü, öğrenme-öğretme sürecinde hedeflere ulaşmak için hangi öğrenme-öğretme modelleri, stratejileri, yöntemleri ve tekniklerin seçileceği, değerlendirmede hedef-davranışların ayrı ayrı test edilip, istenik davranışların ne kadarının kazandırıldığı ve böylelikle yapılan eğitimin kalite kontrolü vurgulanmaktadır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda en öncelikli sektör olması ve bireylere yapılan yatırımın verimli bir yatırım olarak görülmesi sonucu eğitimin etkili ve kaliteli duruma gelmesi, program geliştirme çalışmaları ile sağlanabilir. Program geliştirme sürecinde; eğitim kurumlarının bilimsel açıdan kurumsallaşması, temel taşı konumundaki eğitim programlarının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi yoluyla öğrenen ön planda tutulur. Öğrenen; bilişsel yeterlikleri, duyuşsal özellikleri ve devinışsel becerileri ile eğitim programının temelinde yer alır. Öyleyse hangi ders söz konusu olursa olsun o dersin hedefleri, içeriği, eğitim ve sınav durumları, öğrenenin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda planlanmalıdır.

Kalıplaşmış geleneksel eğitim programlarıyla, yıllardan beri önemli değişikliklere uğramadan kullanılmaya devam edilen eğitim araçlarıyla öğrencileri ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yetiştirmek olanaksızdır. Yetiştirilen bireye ezber bilgileri aktarmak yerine öğrenmeyi öğretecek temel kavramları anlama, yorumlama ve

uygulayabilme olanağı verecek, problem çözme yetenek ve davranışlarını kazandıracak, bilimsel düşünme alışkanlığını yerleştirecek, araştırmaya yapmayı, ekiple çalışmayı, konuşma, tartışma ve yazışma yoluyla iletişim kurmayı benimsetecek, onu yaratıcılığa ve estetik bir bakış açısı kazandırmaya yönlendirecek süreçler Yaratıcı Drama dersi aracılığıyla program geliştirme sürecinde derinlemesine çalışmayı gerektirir.

Eğitimde dramatizasyon, dramatizasyon, rol oynama, dramatize etme, eğitimde drama, gelişimsel drama, tiyatro eğitimi, pedagojik oyun ve sonunda bugünkü yaygın kullanımı ile “Yaratıcı Drama”; kimi zaman yöntem, kimi zaman alan ve kimi zaman da disiplin olarak anılan bir kavramdır. Heatcote ve Herbert’e göre drama, sahneye çıkmadan ve bir oyunda rol yapmadan yaşam deneyimini genişletmek; O’Neill’e göre düşüncünün alabildiğine genişletilebildiği bir alan; Nixon’a göre bir öğrenme yolu ve McCaslin’e göre her insan için gerekli olan tümel bir sanattır (Heatcote ve Herbert 1985; O’Neill 1989; Nixon 1988; McCaslin 1990).

Yaratıcı drama; doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, bir eğitim ünitesini, kimi zaman da soyut bir kavramı ya da davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem, deneyim, yaşantıların gözden geçirildiği “oyunsu” süreçlerde anlamlandırılması, canlandırmasıdır (San 1996: 149). Bir diğer tanıma göre ise; bir öğretim yöntemi, sanat eğitimi alanı ve bir disiplin olarak bireylerin 2000’li yıllarda kendini rahatça ifade edebilen, yaratıcı, grup çalışmalarına açık kişiler olmalarını sağlayacak bir yaklaşımdır (Üstündağ 1996: 19).

Yaratıcı Drama etkinlikleri ister bir derste öğretim yöntemi olarak kullanılsın, isterse sanat eğitimi alanında bağımsız bir ders (zorunlu ya da seçmeli), kurs ya da proje olarak ele alınsın ve isterse bir disiplin sayılabilecek özellikleri ile yol gösterici işlevi yüklensin; kuramsal boyutun oluşturulması yanı sıra oyunlaştırma, canlandırma ve doğaçlama temelde olmak üzere atölye çalışmaları çerçevesinde yürütülür. Kuramsal boyutta, bu kavram kapsamında yer alan diğer bazı kavramlar ve tanımları, bu kavramların birbirlerinden ayrılan ve benzeyen özellikleri, kavramlara ilişkin örnekler, yaratıcı drama kavramının dünyadaki ve Türkiye’deki tarihçesi, bu konuda yapılan araştırmalar, yayınlar ile festival ve seminer gibi diğer etkinliklerle ilgili çalışmalar tartışılmaktadır.

Atölye çalışmaları bir grup ile sürdürülür. Dramanın gerçekleştirilebilmesi için, grup içinde daha küçük

gruplarla tartışarak fikir alış verişini yapma, değerlendirme, yargılama, eleştirme gibi düşünsel boyutta çalışmaların yapılması gereklidir. Bunun için de bireyin kendini, bu küçük grup ya da büyük grupta rahat ve güvenli hissetmesi gerekli olduğundan, öncelikle kendini tanıma ve karşısındakini tanımaya ve kendini karşısındakine de tanıtmaya yönelik çalışmalarda bulunmasına gereksinim vardır. Yaratıcı Drama etkinliklerine katılanların, en başta grup içi bir çalışmaya istekli, kendilerinde yeni ve değişik yönler keşfetmeye de hazırlıklı olması gereklidir (San 1996: 150).

Yaratıcı Drama; bireyi merkeze alan günümüz eğitim yaklaşımı için önemli bir seçenektir. Bireyi öğrenme-öğretme sürecinin temelinde bulunduran anlayış, çocukluk döneminden başlayarak çevresindekileri taklit eden, böylece yeni durumlara uyum gösteren, diğer bir deyişle oyun oynama gereksinimini sona erdirmeyen bir anlayıştır. (Üstündağ 1988: 58). Birey merkezli eğitimin, konu merkezli eğitimden farkı insanın oyunlar oynaması ya da gerektiği izlemesi ile ilgili olan süreç olarak görülmesidir. Yapılan araştırmalar ve çeşitli yayınlar incelendiğinde oyunun, öğretmenin yardımcısı ve aracı durumuna getirilmesi ile öğretimin bir o kadar etkili, verimli ve kalıcı olduğu görüşünde toplanmaktadır.

Günümüz eğitim yaklaşımı olarak nitelendirilen etkinlikler dizgesinde Yaratıcı Drama çalışmalarına yer verilmesi, örgün eğitimin her basamağında ve yaygın eğitimde giderek daha da yaygınlık kazanmaktadır. Örgün eğitimde önemli olan öğrenciyi edilgin bir dinleyici durumundan kurtarabilmek, onu bedeni ve duyu organları ile harekete geçirebilmek ve konuları canlandırarak yaşantıya getirebilmektir. Bunu sağlamanın yolu; ister bir öğretim yöntemi olarak derslerin işlenişinde öğrenme-öğretme sürecinde kullanmak olsun, isterse başlıbaşına bir ders ya da kurs olsun yukarıda sayılan özellikleri taşıması açısından yaratıcı drama olabilir. Böylece öğrenci, öğrenme sürecinde etkin durumdadır; kendi yaptığıyla öğrenirken bir yandan da duyu organlarını harekete geçirmekte, olay ya da durumları yaşamaktadır (Üstündağ 1988: 59).

Yaygın eğitimde günümüz eğitim anlayışına paralel olarak bireylerin hizmetlerinde, verim ve yeterliliklerinin artırılması yoluyla gelişmelerini sağlayıcı bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması amaçlanmıştır. İşte bu nedenle, çeşitli eğitim merkezlerinde, derneklerde ve vakıflarda açılan kurslar ile resmi ve özel kurum ya da işyerlerinde hizmetiçi eğitim etkinlikleri arasında yaratıcı drama çalışmalarına yer verildiği görülmektedir (San ve diğerleri 1994: 8). Örgün eğitimde kullanılması gibi bu süreçte de yaratıcı drama bazen bir öğretim yöntemi

olarak derslerin işlenişinde, bazen de bir ders ya da kurs olarak yer almaktadır.

Yaratıcı dramanın; bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışları kazandırmada etkili bir öğretim yöntemi, başta duyuların eğitimi olmak üzere bütüncül bir estetik anlayış oluşturmada sanat eğitimi alanı ve yaşanan süreci betimleme, açıklama ve kontrol edebilme olanaklarıyla bir disiplin olarak bireylerin çok yönlü gelişmelerine olanak verdiği söylenebilir. Yaratıcı Drama dersinin öğretimi; bir eğitim programını oluşturan öğeler açısından; dersin hedefleri, içeriği, yöntem ve teknikleri, ders araç, gereçleri ve materyalleri ile değerlendirme olarak belirlenebilir. Buna göre dersin eğitim programını oluşturan öğeler açısından, yaratıcı drama aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

Yaratıcı Dramanın Hedefleri

Günümüz eğitim sistemi içinde bireyin öğrendiklerinin çoğunluğu; düşünsel dünyası ya da bilişsel alanı ile duyguları, tutumları, ilgileri ya da duyuşsal dünyası birbirinden ayrıdır. Böylelikle bireyin öğrenmeleri bilişsel yoldan gerçekleşmekte, öğrenme yaşantısal olmaktan çıkmakta, öğrenilenlerin öznellesmesi, yararlı ve işlevsel kılınmasına çok az olanak tanındığı gözlenmektedir (San 1991: 574).

Ancak yeni bir yüzyılın başlangıcındaki eğitim anlayışı; yalnızca sınıfta olup bitenlerle sınırlı kalmayan, bilişsel öğrenmeler, duyuşsal özellikler ve devinişsel becerilerin kazandırılmasının sağlanmaya çalışıldığı, geliştirilen bir eğitim programıyla ve bir grup içinde yürütülmesini gerektiren yaratıcı drama etkinliklerini doğrudan içerir. Yaratıcı dramanın bilişsel öğrenmelerin davranışlar aracılığıyla kazandırılmaya çalışıldığı kuramsal boyutu, duyuşsal özelliklerin ve devinişsel becerilerin kazandırılmaya çalışıldığı atölye çalışmaları vardır. Buna göre yaratıcı dramanın genel amaçları şöyle sıralanabilir (Nixon 1988; McCaslin 1990; O'Neill 1990; Ömeroğlu 1990; Üstündağ 1994; Üstündağ 1995; Fleming 1995):

- Yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlama
- Eleştirel düşünme yeteneği kazandırma
- Sosyal gelişim ve birlikte çalışma alışkanlığı kazandırma
- Kendine güven duyma ve karar verme becerileri kazanma
- Sözcük dağarcığını geliştirme yoluyla dil ve iletişim becerileri kazanma
- İmgelem gücünü, duygularını ve düşüncelerini geliştirme

- Başkalarını anlama ve hissetme becerisini geliştirme (Empati kurma)
- Farklı olay, olgu ve durumlarla ilgili deneyim kazanma
- Moral ve manevi değerlerin gelişmesine olanak sağlama
- Problem çözme ve karşılaşılan problemleri yeni bir bakış açısıyla inceleme
- Kazanılan, değiştirilen ya da düzeltilen davranışlar hakkında bireye bilgi verme
- Hoşlanılmayan durum, olay ya da olgularla nasıl başa çıkılacağını gösterme
- İçinde yaşanan dünyayı daha somut olarak görmeyi sağlama
- Soyut kavramları ya da yaşantıları somutlaştırma
- Bireyler arasındaki farklılıklara hoşgörüyle bakabilmeyi sağlama

Yaratıcı Dramanın İçeriği

Yaratıcı drama çalışmaları; bir dersin öğretiminde eğitim programının geliştirilmesi aracılığıyla ve deneme modelleri ya da bir tema çerçevesinde projeler biçiminde sürdürülebilir. Ders ya da konu alanı söz konusu olduğunda yaratıcı dramanın içeriği eğitim programını oluşturan diğer öğeler dikkate alınarak seçilebilir. Bu demektir ki içerik dersin belirlenen hedeflerine ulaşmak için düzenlenebilir. Drama lideri ya da öğretmen farklı yaklaşımlarla bu düzenleme çalışmalarını yapabilir.

Dil öğretim programında yaratıcı dramanın içeriği, konuların yeri ve zamanı geldikçe tekrar tekrar öğretilmesi gerektiğinden bazı çalışmaların yeniden planlanması ile düzenlenebilir. Böyle bir içerik düzenlemede öğrencilerin dört temel dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmalarını geliştirmek üzere fotoğraf, resim, heykel, şiir, öykü, masal, müzik, danstan yararlanılabilir ve bu sanatların zenginliğinden dolayı kazandırılması düşünülen beceriler esas alınmak üzere çalışmalar tekrarlanabilir. Bu düzenleme; hem dil becerilerinin geliştirilmesine önemli katkıda bulunacak, hem de Levent'in (1993: 93) belirttiği gibi yukarıda sayılan bu sanatların temelinde yer alması açısından insan yaşamının neredeyse bütününe kapsayan dramadan yararlanılması sağlanacaktır.

Sosyal bilgiler programında yaratıcı dramaya yer verilecekse oyunlaştırma ve canlandırmaya en uygun olan dersler ve derslerle ilgili ünite ya da konular belirlenebilir. Tarih, coğrafya, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi derslerinin pek çok ünitesi ya da konusu yaratıcı drama uygulamaları için uygun özelliktedir. İşte bu nedenle dramanın derslerde kullanımı ile ilgili

literatür incelendiğinde verilen örneklerin pek çoğunun sosyal bilgiler derslerini içerdiği görülmektedir.

Sıralanan bu derslerin pek çoğunun kapsamında yer alan ve özellikle soyut olan kavramların öğretilmesinde dramanın somutlaştırıcı özellikleri işe koşulabilir. Tarih dersinde zaman, yüzyıl; coğrafya dersinde kıta, yer hareketleri; vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde adalet, sorumluluk gibi kavramlar, anlaşılma güçlüğüne ve öğrenciler tarafından öğrenilmesi zor olan kavramlar arasındadır.

Yine sosyal bilgiler dersleri kapsamında; bugün ileri ülkelerde uygulandığı biçimiyle hukuk dayanaklı eğitim adıyla gerçekleştirilen sürecin önemli bir bölümü yaratıcı drama etkinliklerinden yararlanmayı içermektedir (Williams ve Smith 1997). Hukuk dayanaklı eğitim sürecinde yer alan pek çok soyut kavramın öğrenciler tarafından daha anlaşılır kılınmasını sağlamak için öğrenme sürecine bizzat katılmaları yaratıcı drama ile gerçekleştirilebilmektedir.

Öğretmen yetiştirme programı geliştirilecekse yaratıcı dramanın içeriği bu yöntemin tüm boyutlarının tanımlanmasına dönük olarak düzenlenebilir. Bu düzenlemede öğretmen adayının yaratıcı dramayı bir ders ya da bir konu alanı olarak mı bilmek istediği, yoksa yaratıcı dramayı derslerde bir öğretim yöntemi olarak mı kullanmaya çalışacağı ortaya konmak durumundadır. Öğretmen eğitiminde; yaratıcı dramanın duyu çalışmalarıyla bütünleşmesi, oyun ve oyun kurma ile ilişkisi, anılardan yararlanma, empati kurma gibi psikolojik boyutun incelenmesi, sosyal yaşantıdaki gözlemlere dayanarak sosyalleşme ile arasındaki bağlantıların kurulması ve çeşitli sanat dallarıyla ilişkilerine dayanarak şiir, heykel, fotoğraf ve beste gibi ürünlere yer verilebilir.

Yaratıcı dramada öğretmen eğitimi söz konusu olduğunda duyu çalışmaları önemli bir yer tutar. Bu çalışmalarda bireyin drama sürecinde kullandığı malzemenin en başta kendisi olduğu, kendisini duyuları aracılığıyla görmenin ona bugüne değin kazandıklarından farklı somut ya da soyut düzeyde yaşantı kazandıracığı, duyularını kullanarak kendine bakmanın öğrenilebilecek bir süreç olduğu, görme, duyma, koklama, tatma ve dokunma duyusunun sınırlarının genişletilebileceği gibi konular üzerinde durulabilir. Öğretmen adayının duyularını bu bakış açısıyla incelemesi onun gelecekte düzenleyeceği öğrenme ortamını belirlemede önemli katkılar getirebilir. Bu çalışmalar sonucu; sınıf ortamında kullanılan araç, gereç ya da materyalin değişik türlerden seçilmesi ile öğrenme arasındaki ilişkiler kolaylıkla kurulabilir.

Öğretmen eğitiminde yaratıcı dramanın oyun ve oyun kurma ile ilişkisi yine öğrenme ve öğretme sürecine katkıları açısından incelenebilir. Oyun yeteneğinin düş gücü ile birlikte geliştiği, insanın yaşamı boyunca yaptığı, düşlediği, söylediği herşeyde oyunsu süreçler olduğu, bu açılarından bakıldığında her yaştaki birey için vazgeçilmez nitelikte olduğu üzerinde durulabilir.

Yaratıcı dramada anılardan yararlanma bireyin yaşayarak öğrenmiş olduklarını grupla birlikte yeniden anımsamaya dayanabilir. Bu yolla anılara yeni bir düzenleme getirilebilir, bireyin içinde bulunduğu zaman ile geçmiş arasında farklı bir gözle bağlantı kurması sağlanabilir, anılar eleştirilebilir, istenirse değiştirilebilir ve belki de onlarla hesaplaşılabilir. Bütün bu süreçte birey her zaman olduğu gibi isterse katılabilir, eğer istemezse yaşadıklarını grupla hiç paylaşmayabilir.

Öğretmen eğitiminde empati kavramının ne olduğu üzerinde durulması ve bir öğretmen gözüyle empatinin geliştirilip geliştirilemeyeceği dramanın psikolojik boyutun incelenmesi ile ilgilidir. Bu konuda bireyin karşısındakini anlamının ve kendini karşısındakinin yerine koyarak onun hissettiklerini hissetmenin neden önemli olduğu tartışılabilir. Diğer bir deyişle anlamak ve anlaşılma süreci ile öğrenme öğretme ortamının özellikleri ile ilişkilere burada yer verilebilir.

Bireyin sosyal yaşantısındaki gözlemlere dayanarak sosyalleşme ile arasındaki bağlantıların kurulması dramanın sosyolojik boyutu ile ilgili görülebilir. Gözlemlere dayanan geçmiş yaşantılar ile bireyin bugünü arasındaki etkileşim, sosyal olayların ya da durumların farklı zamanlarda nasıl algılandığı, günlük yaşantıda karşılaşılan basit ya da karmaşık gibi görünen durumların sürece yeniden göz atıldığında nasıl yorumlandığı gibi konulardan bu başlık altında söz edilebilir.

Öğretmen eğitiminde yer alan yaratıcı drama etkinlikleri yukarıda sayılan konuların dışında da pek çok başlığı ya da başlıbaşına temaları ele alabilir. Bu süreçte dramanın çeşitli sanat dallarıyla ilişkilerine dayanarak şiir, heykel, fotoğraf ve beste gibi ürünlere yer verilerek sanat eğitimi boyutunun hemen her dersle pekiştirilmesi sağlanabilir.

Yaratıcı Dramanın Yöntemleri

Yaratıcı Dramada çalışmalar bir grup ile sürdürülür. Grupların oluşturulmasında bazı durumlarda belli ölçütler göz önüne alınarak düzenleme yapılabilir, bazı durumlarda ise grubun ortak özellikleri belirlenemeyebilir. Örneğin bir hizmetiçi eğitim programında okul öncesi öğretmenleri ya da ilköğretim sınıf öğretmenleri biraraya getirilerek aynı meslek grubundaki kişilerin oluşturduğu

bir grupla çalışılabilir. Buna karşın bir dernek ya da vakıf tarafından açılan kurs için yaratıcı drama çalışmalarına katılmak isteyenler farklı yaş grupları ve meslek dallarından oluşturulabilir.

Gruplar hangi türde belirlenirse belirlensin, liderin grup özelliklerini dikkate alarak yaptığı planlamalarından sonra, yaratıcı dramada birbirinden biçim açısından farklılaşan ve her çalışmada biri, birkaçı ya da tümünün yer aldığı dört tip uygulama yöntemi bulunur (San 1992: 12-13). Bu yöntemler Isınma ve Rahatlama Çalışmaları, Oyun, Doğaçlama ve Oluşumlar'dır.

Isınma ve Rahatlama Çalışmaları: Bir yaratıcı drama atölyesinde ilk olarak yer verilen çalışmalardır. Bu çalışmalarda grubu oluşturan bireylerin birbiriyle bütünleşmesine yönelik alıştırmalara yer verilir. Tanışma ile başlayan, güven kazanma, uyum sağlama, beş duyuyu kullanmayla devam eden ve gözlem yetisini geliştirmekle, bedenini, beynini duyumsamayla sürdürülen çalışmalar bu aşamada yer alır.

Birbirleriyle ilgili kimlik bilgilerini tanıma ve tanışma etkinlikleri içinde öğrenen bireyler, daha sonra kendileriyle ilgili ipuçlarını yakaladıkları bir sürece girerler. Bu süreçte bireyin kendisi ile ilgili bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlarını incelemesi, bu inceleme sonucunda karşısındaki bireyi de bu açıdan görmesi söz konusudur. Diğer taraftan bu süreçleri yaşamak aynı zamanda duyuların eğitimi ile ilgilidir. Göz duyarlılığını geliştirme, dinlemeyi öğrenme, dokunma duyusunu kullanırken kendi iç sesinle düşünme, değişik tatları ve kokuları onlar çevresinde bulunmadığında bile duyumsamaya çalışma bu etkinlikler içinde yer alır. Bu aşamada birey duyularının eğitilebileceğini görme fırsatı bulur.

Oynama (Pantomim ve Rol Oynama): Oyun, kişiliğin gelişimi sürecinde diğer insanlarla paylaşarak, onları taklit ederek gerçekleştirilen ve yaşamın temel dayanağı olan en önemli etkinliktir. Bu özelliği ile çocukluktan başlayarak her yaşta insanın fırsat bulduca içinde olmaktan keyif duyduğu ortamlar oyunlarla geliştirilen ortamlardır. İşte yaratıcı dramada bu aşamada sözü edilen oyunlar bu temel görüşten yola çıkarak uygulama içinde yerini alır. Bu uygulama aşamasında belirlenmiş kurallar içinde özgürce oyun kurma ve bu oyunları geliştirme çalışmaları vardır.

Çalışılan grubun özelliklerine uygun olarak seçilen oyunlar değişik türler arasından belirlenir. Bu oyunlar kimi zaman sözcük dağarcığını, duyuları ya da dikkati geliştiren oyunlar olduğu gibi, kimi zaman da öykünmeye dayalı ya da yarışmalar içeren oyunlardır. Yine bu oyunlar sırasında bir araç, gereç ya da nesne kullanılabildiği gibi herhangi bir yardımcı olmadan da süreç

yaşanabilir.

Yaratıcılık ve imgeleme boyutları oyunlarla işin içine girer. Değişik atölye çalışmalarında katılımcılar tarafından; başta belirlenen kurallara yenilerinin eklendiği, kuralların farklı amaçlar doğrultusunda değiştirildiği, oyunlara ses, müzik ve devinimlerin eklendiği ya da oyuna katılan kişi sayılarında değişikliklerin yapıldığı gözlenmektedir. İşte bu ve benzeri dönüştürmeler katılımcının yaratıcılığının daha başlangıçta etkili olmasına bir örnek olarak gösterilebilir. Bu aşamada liderin dikkat etmesi gereken nokta oyunlarda aşırılığa kaçmamak ve katılımcıları gereğinden fazla yormamaktır. Aksi halde bundan sonraki aşamaların gerçekleşmesinde kimi sıkıntıların yaşanabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Doğaçlama: Yaygın kullanımıyla bir metne bağlı olmadan, içten geldiği gibi ve aniden gelişen durum olarak tanımlanan doğaçlama; yaratıcı dramada bireysel ve grup yaratıcılığının en çok ortaya çıktığı çalışmalardır. Bu çalışmalar daha az kesin olarak belirlenmiş bir süreci kapsar, çünkü yazarak ya da kaydederek değil zihinde canlandırılarak yaşanır. Önceden ayrıntılar saptanmadığı için de özgün bir süreç olarak gerçekleşir; diğer bir deyişle doğaçlamaların ana kaynağı bireyin kendi yaşantısıdır. Bu nedenle katılımcıların kendilerini rahatça ortaya koyabildikleri ve bireysel olarak keyif aldıkları bir aşamadır.

Bu aşamada diğer bütün aşamalarda olduğu gibi katılımcı özellikleri göz önünde tutularak, kimi zaman bir konu ya da tema saptanarak başlanır, kimi zaman da saptanan bir hedefe doğru belli aşamalar planlanarak yol alınır. Konunun ya da temanın seçilmesindeki ölçütler grubun daha önce geçirdiği yaşantılara ve çalışma grubunun bu süreçte bulunma nedenine bağlı olarak değişebilir. Saptanan bir hedefe doğru yapılan doğaçlamalarda ise daha sonraki aşamaları oluşturmak için yapılması gereken adımlar yer alır. Burada grup liderinin yaşantısı önemli rol oynar çünkü liderin belirlediği hedefler vardır, grubuyla bu hedeflere ulaşmak ve birşeyler yapmak ister. Ancak hangi ölçüt göz önünde bulundurulursa bulundursun doğaçlamalar hemen her yaratıcı drama çalışmasının bel kemiğini oluşturur.

Yaratıcı dramada bu aşamada doğaçlamanın çeşitli türlerinden yararlanılabilir (Adıgüzel 1993: 117-123). Bunlardan başlıca bilinenleri; kişiler ve onların özgün kimliklerini konu alan karakter doğaçlamaları, objelerin kullanılmasından ya da düşünmesinden yararlanılarak geliştiren doğaçlamalar, kendi bedenini ya da bir grupla gruptakilerin bedenini kullanarak bir nesne, eşya, yapı, organizma, araç oluşturma amacıyla yapılan doğaçlamalar, başlangıcı, sonu ya da tam ortası verilen bazı şiir,

öykü, masal ya da filmin sonunu tamamlama ya da bir kısmı gösterilen portre, resim ya da fotoğrafın bütünüdür. Düşleme ile ilgili doğaçlamalar ve son olarak da bir kenti, pazar yerini, okulu canlandırma gibi insanlararası etkileşimin kolaylıkla gözlenebileceği ortamlara yönelik olan durumdan kaynaklanan doğaçlamalardır.

Oluşum: Isınma ve rahatlatma çalışmalarıyla başlayan, oyunlarla sürdürülen, doğaçlamalarla geliştirilen atölye çalışmalarında artık ulaşılması hedeflenen en son aşamaya gelinmiştir. Bu aşama oluşumlardır. Oluşumlarla anlatılmak istenen, sürecin özellikle önceden hiç belirlenmemiş bir çıkış noktasından başlamasıdır. Bu süreçte etkinliklerin nasıl gelişeceği ve nereye varacağı önceden belirlenemez.

Yaratıcı dramının bu son uygulama yöntemi katılımcıların yaratıcılıklarının en üst düzeyde gözlenebildiği bir süreci yansıtır. Çoğu atölye çalışmalarının beklenenden daha kapsamlı bir biçimde yaşanması ve belirlenenden daha uzun zaman alması bu aşamada yaratıcılık sürecinin işlenmesi ile açıklanabilir.

Yine bu aşamada yardımcı pek çok araç, gereç ya da materyalin kullanılması ile öncekilere göre daha farklı yaşantıların geçirilmesi söz konusu olabilir. Bu malzemelerden yararlanma isteği genellikle katılımcılardan gelir, hatta bunun için hazırlık yapılmassa da çevrede bulunan her tür eşya ve nesne oluşumların malzemesi durumuna gelebilir.

Yaratıcı dramada buraya kadar sözü edilen yöntemlerin uygulanması sırasında önemli olan bir aşama da değerlendirmedir. Liderin gözlemlerine dayanarak uygun olan zamanda ya da katılımcıların isteği doğrultusunda sözü edilen yöntemlerin herbirinin ya da birkaçının ardından değerlendirmeye yer verilebilir.

Değerlendirmenin buradaki anlamı; bir tartışma açılması, “ne yaşadınız?”, “neler hissettiniz?”, “nerede güçlük çektiniz?” gibi soruların tartışılması, katılımcıların bu soruları yanıtlaması, liderin bu süreci yönetmesi ve gerekiyorsa kendi gözlemlerini de katılımcılarla paylaşmasıyla geçen süreçtir. Bu özellikleri ile drama çalışmalarının vazgeçilmez bir aşamasıdır.

Burada konu olan değerlendirme ile yaratıcı dramının genel amaçları arasında bir bağ kurulması söz konusudur. Süreç içinde başkalarının davranış biçimlerine, duygularına, düşüncelerine, tutumlarına, ilgilerine, alışkanlıklarına ve deneyimlerine tanık olmak, katılımcının kendi yaşamını bu gözlemler ile karşılaştırması açısından önemlidir.

Yaratıcı Dramanın Araç, Gereç ve Materyalleri

Yaratıcı dramının ayrılmaz parçası araç, gereç ve

materyallerdir. Grup liderinin en önemli sorumluluklarından biri bunların sağlanması ve kullanıma hazır bulundurulmasıdır. Yaratıcı drama sürecinde akla gelen hemen her tür araç, gereç ve materyaller kullanılabilir, çünkü hemen her uygulama yönteminde liderin bazı yardımcılara gereksinimi vardır. Önemli olan bu materyallerin yaratıcı dramının hedeflerine hizmet edici nitelikte bulunmasıdır.

Yaratıcı drama sürecinde kullanılan araç, gereç ve materyallerin diğer eğitim ortamlarına göre farklı bir özelliği vardır. Bu özellik araç, gereç ya da materyalin aslından farklı amaçlar için kullanılması, biçiminin değiştirilmesi ya da birkaç nesnenin bir arada farklı işlevler üstlenmesi biçimde olabilir. Örneğin bir kalem katılımcının elinde uzay mekiği gibi kullanılabilir, bir çift kol düğmesi dinleme aygıtına dönüşebilir ya da bir örtü, bir çanta ve bir saç tokası ile yeni bir nesne yaratılabilir. Özetle yaratıcı dramada araç gereç katılımcının eline ve onun kullanımına sunulur. Katılımcının tıpkı çevresiyle, çevresindeki bireylerle ya da donanımla olduğu gibi nesne ya da eşya ile de etkileşime girmesi beklenir.

Yaratıcı dramada en sık kullanılan araç teyp, ses bantları ya da müzik ileten diğer araçlardır. Teybin yanı sıra resim, fotoğraf, poster, lider tarafından hazırlanmış öğretim yaprakları, yazı ve gösterim tahtası gibi görsel araçlar, karton, resim kağıdı, kukla, renkli kalem, boya, oyuncak gibi gerçek eşyalar, kitap, dergi, gazete, afiş, broşür, gazete ve dergilerden kesilmiş haber, yazı, duyuru ya da fotoğraflar gibi basılı materyaller, slayt ya da tepegöz projektörü gibi aygıtlar önemli araç ve gereçlerdendir.

Yukarıda sayılanların yanı sıra evde, okulda ya da çevrede kullanılmayan her çeşit ve büyüklükteki eşya, araç ve gereç yaratıcı drama etkinliklerinde kullanılabilir. Eskimiş bir şapka, yıpranmış bir kitap, modası geçmiş bir çanta, süs eşyası, kutu, vazo, ayakkabı gibi bazı eşyalardan, kullanılmış eski giysilere, günü geçmiş biletlere, kullanılmayan paralara, sararmış örtülere ve bozulmuş eşyalara kadar hemen her tür malzeme yaratıcı drama etkinliklerinde kullanılabilir. Bu araç, gereç ya da materyallerle gerçek yaşamda olduğu gibi doğal bir etkileşimin yanı sıra oluşturulan yeni etkileşimlere ve yeni paylaşımlara yer verilmektedir.

Yaratıcı Dramanın Değerlendirilmesi

Yaratıcı drama etkinliklerinin değerlendirmesi; yukarıda yöntemler kapsamında belirtildiği gibi yaşanan aşamaların herbirinin ya da birkaçının ardından tartışma açılması, “ne yaşadınız?”, “neler hissettiniz?”, “nerede güçlük çektiniz?” gibi soruların tartışılması ve katılımcı-

larca yanıtlanması ile yapılabilir. Bu işlemler gerek yazılı ve gerekse sözlü olarak gerçekleştirilebilir.

Diğer taraftan günümüz gereksinimlerine ve çeşitliliğine uygun olarak geliştirilen ve kullanılan ölçme araçlarına göre de farklı değerlendirmelere yer verilebilir. Örneğin test tekniğine uygun objektif ölçme araçları, test dışı ölçme tekniğine uygun olarak hazırlanan anketler, görüşme ve gözlem formları, ölçtükleri özelliklere göre geliştirilen başarı ölçme araçları, ilgi envanterleri ve tutum ölçekleri gibi ölçme araçları ile elde edilen verilere dayalı olarak değerlendirmeler yapılabilir.

Literatürde yaratıcı drama ile ilgili olarak özellikle anket, görüşme ve gözlemlerle toplanan verilere dayanırılmış değerlendirmeler yer almaktadır (Philbin ve Myers 1991; Flennoy 1992; Edmiston ve Wilhelm 1996; Farris ve Parke 1996). Bunun yanı sıra yaratıcı drama derslerinde video ile kaydedilen görüntülerin içerik çözümlene yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi de gözlemlenmektedir (Edmiston ve Wilhelm 1996; Robbie 1997; Cabral 1997).

Sonuç

Yaratıcı Drama, bilgiyi yalnızca tekrarlamayıp, bilenleri sorgulayan ve kendi bilgisini kendisi üretecek insanın yetiştirilmesinde, bu amaçla geliştirilen eğitim programında bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinışsel özelliklerini bir bütün olarak ele almasıyla günümüz insanını yetiştirmede önemli ölçüde katkı getirilebilir. Yukarıda söz edildiği gibi Yaratıcı Drama bir ders olarak görülebilir ve eğitim programı günümüz koşullarına göre hedefler, içerik, öğrenme durumları ve değerlendirme açısından yapılandırılabilir. Öğretim sürecinin bireyin dünyayı anlayabilmesi yönünden; onların çevreleriyle, başkalarıyla ve kendileriyle etkileşim ve iletişime girmeleri için olanaklar sağlanması açısından, Yaratıcı Drama öğretimi gelecek yüzyılın istenilen davranış örüntülerine sahip insanını yetiştirmede bir seçenek olarak görülebilir.

Kaynakça

Adıgüzel, Ömer. (1993) "Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Cabral, Beatriz. (1997) "Teacher in Role and the Children's Zone of Proximal Development-A Partnership for Acting and Reading Physical Signs". Researching Drama and Theatre in Education. International Conference. University of Exeter, April 8th-12th.

Demirel, Özcan. (1997) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Usem Yayınları 13

Edmiston, Brian ve Jeffrey Wilhelm. (1996) "Playing in Different Keys: Research Notes for Action Researchers and Reflective Drama Practitioners". *Researching Drama and Arts Education. Paradigms & Possibilities*. Edited by Philip Taylor. London: Falmer Press, 85-96.

Farris, J.P. and J.Parke.(1993) "To Be or Not To Be: What Students Think About Drama". *The Clearing House*, Vol. March/April, 231-234.

Fleming, Michael. (1995) *Starting Drama Teaching*. London: David Fulton Publishers

Flennoy, Audrey J. (1992) "Improving Communication Skills of First Grade Low Achievers through Whole Language, Creative Drama and Different Styles of Writing". Thesis. Florida: Nova University

Heatcote, Dorothy ve Phyl Herbert. (1985) "A Drama of Learning: Mantle of the Expert". *Theory Into Practice*. Educating Through Drama. Vol XXIV, No. 3, 173-180.

Levent, Tamer. (1993) "Dramatizasyon, Sanat Eğitimi, Oyunculuk Eğitimi". *Niçin Tiyatro?*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 125-128.

McCaslin, Nellie. (1990) *Creative Drama in the Classroom*. California: Longman 5th.Ed.

McNeil, John D. (1985) *Curriculum. A Comprehensive Introduction*. Canada: Little, Brown and Company

Nixon, Jon. (1988) *Teaching Drama. A Teaching Skills Workbook (Focus on Education)*. London: MacMillan Education Ltd.

Oliva, Peter F. (1988) *Developing the Curriculum*. Second Edition. U.S.A.: Scott, Foresman and Company

O'Neil, Cecily. (1989) "Dialogue and Drama: The Transformation of Events, Ideas and Teachers". *Language Arts*. Vol 66, No. 2, 147-159.

O'Neil, Cecily ve Alan Lambert. (1990) *Drama Structures. A Practical Handbook for Teachers*. London: Hutchinson.

Ömeroğlu, Esra. (1990) "Anaokuluna Giden 5-6 Yaşındaki Çocukların Sözel Yaratıcılıklarının Gelişiminde Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisi". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Philbin, M. and J. S. Myers. (1991) "Classroom Drama". *The Social Studies*. Vol 82, No. 5, 179-182.

Robbie, Sheila. (1997) "Along the Yellow Brick Road: Weaving Metaphors in the Foreign Language

- Classroom". Researching Drama and Theatre in Education. International Conference. University of Exeter, April 8th-12th
- San, İnci.(1991) "Eğitimde Yaratıcı Drama". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Ayrı Basım. Cilt 23, Sayı 2, 573-582.
- San, İnci. (1992) "Eğitsel Yaratıcı Drama". ASSITEJ Türkiye Merkezi Semineri. 25-26 Mayıs, 1-28.
- San, İnci. (1996) "Yaratıcılığı Geliştiren Bir Yöntem ve Yaratıcı Bireyi Yetiştiren Bir Disiplin: Eğitsel Yaratıcı Drama". *Yeni Türkiye Dergisi*. Yıl 2, Sayı 7, 148-160.
- San, İnci ve diğerleri. (1994) *Drama ve Öğretim Bilgisi*. Ankara: Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, No. 5.
- Üstündağ, Tülay. (1994) "Günümüz Eğitiminde Dramanın Yeri". *Yaşadıkça Eğitim*. Kasım/Aralık, Sayı 37, 7-10.
- Üstündağ, Tülay. (1995) "Temel Eğitimde Drama". *Eğitim ve Bilim*. Cilt 19, Sayı 95, 35-43.
- Üstündağ, Tülay.(1996) "Yaratıcı Dramanın Üç Boyutu". *Yaşadıkça Eğitim*. Sayı 49, 19-23.
- Üstündağ, Tülay.(1997) "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Erişime ve Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına Etkisi" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Williams, Mary Louise and Melinda Smith. (1997) "Hukukun Üstünlüğü Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminde Program Değerlendirmenin Rolü/Yeri". Hukuk İntitili Eğitim Semineri. Umut Vakfı. Ankara: Dedeman Oteli, 2-5 Temmuz, 1-6.